

A beregi múzeumról

— Elhangzott Vásárosnaményban 1983. október 21-én —

KOREK JÓZSEF

A mai Szabolcs-Szatmár megye területén a felszabadulásig egyetlen múzeum működött, az 1868-ban Nagykállón megalapított Szabolcs Vármegyei Múzeum, a mai Jósa András Múzeum elődje. Az egykori megyeszékhelyen, a vidéken harmadikként létrejött társulati múzeumban Jósa András megyei főorvos régészeti szenvedélye révén az archeológia lendült fel, és eredményessége a halmok, a honfoglaláskori temetők felkutatásában országosan első helyre juttatta vidéki múzeumaink között. Foglalkozása miatt sokat utazott a szabolcsi falvakban, és sohasem hiányzott a csészáról az ásó és a lapát. Ha szeme megakadt egy kiemelkedő ponton, pár óra alatt kocsisa megszondázta azt, mintegy előkészítve a később elvégzendő 2-3 napos ásást, az akkori földesurak költségén. A Tiszahát messze esett Kállótól, s a megyeszékhelynek Nyíregyházára való átköltöztetésével még távolabb került. Az európai rangú régészeti gyűjteménybe csak szórványként került be néhány késő bronzkori lelet a beregi tájról. Így régészetileg fehér folt maradt az első világháborúig, sőt Sőregi János debreceni múzeumigazgató 50 év előtti felderítő expedíciója a Szamos mentén egyetlen lelőhelyet eredményezett, így magánosan maradt 1945-ig. A régészet mellett a vidéki múzeumokban néprajzi gyűjtemények alakultak ki a millenniumra való felkészülés jegyében, Hermann Ottó, Györffy István, Visky Károly szellemi irányítása mellett. Szabolcsban a néprajzi gyűjtemény atyja Kiss Lajos, aki 1913 és 1950 között mint a Szabolcs Vármegyei Múzeum második igazgatója, kitűnő gyűjteményt hozott össze, és írásaival a magyar népeletről írt irodalmi értékű munkásságával minden néprajzos példaképévé vált; a Kossuth-díjjal kitüntetett, mindnyájunk Lajos bácsija, „az Atya”. Gyűjtése nem terjedt ki a Beregi, a Szatmári területre, s így e vonatkozásban is fehér folt maradt a Tiszahát.

Babus Jolán kezdeti lépései után a beregi táj történeti múltjának gyűjtése a tárgyi kultúrában felszabadulásunk után kezdődik. Az állami kezelésbe vett múzeumok 1949-től új utakon járnak, megtéve az első lépéseket a szocialista múzeum kialakítására, de ez a didaktikus kiállítások rendezésével, a közönség múzeumba behozásával jár. A gyűjtés, sajnos, nem vett olyan lendületet szakember és pénzhány miatt, mint azt a szocialista muzeológia megkívánta volna. Így részben érthető, hogy a Tiszahát továbbra is kiesett a nyíregyházi múzeum látószögéből, és szinte érintetlen terület maradt, míg a felélénkülő népi együttesek, ill. magángyűjtők ki nem rajzoltak „az aranymezőkre”. Ezt a vákuumot ismerte fel

Csiszár Árpád, és egyre jobban belelendült a gyűjtésbe. Konceptiója a vásárosnaményi járás területét érintő komplex gyűjteményegységek létrehozása, amelyben helyet kap a néprajz, a régészet, a történelem a mai napig.

Mi szükséges egy gyűjtemény létrehozásához? Először is gyűjtő. Olyan gyűjtő, aki ki tudja válogatni az értéket, meg tudja állapítani korát, ismeri funkcióját, a tárgy szellemi tartalmát. Aki ki tudja választani a tipikust, aki figyel az életmód bemutatásához hiteles leletgyűjtések felkutatására, nem szűkíti le szemléletét a korábbi narodnyik nézetű néprajzi rétegekre, és nem törekszik a túlbujánzott népművészeti anyag összegyűjtésére. Olyan gyűjtő szakember, aki átfogóan értelmezi a néprajzot, mintegy faluban vagy tájon használt tárgytipusokat gyűjtve, kiterjesztve a társadalmi rétegződésre, amelyhez hozzátartoznak az úrihimzések, a vasöntőmunkák, a rézművesség stb. csakúgy, mint az oktatás módszertana és tárgyi világa.

Másodszor a pénz, mert a múzeum költséges intézmény. Régen elmult az az idő, hogy a paraszti holmit kocsi számra gyűjthette ingyen a múzeum. Az is megszűnt 1956-tal, hogy szuszékért egy típuszekerényt adjanak, vagy egy XVIII. századi szőlőprésért súlyának kétszeres tűzifa mennyiségében egyezzenek ki. Megnőtt az érdeklődés a népi gazdálkodás eszközei, a népművészet iránt, a felvert árakban a pénz döntő eszközzé vált a gyűjtés terén. Ebből pedig mindig kevés volt a magyar múzeumokban. A pénzhiányt az egyéniség képes részben pótolni, olyan személyiség, aki meg tudja győzni a tulajdonosokat, hogy a birtokában lévő tárgy akkor válik igazi értékké, ha az közgyűjteménybe kerül, tíz- és százazrek tekinthetik meg, és a tárggyal együtt él a neve, megbecsülést szerezve önzetlenségéért. Az egyéniségben megtestesült az ügyért való lelkesedés, az etikus rábeszélés, a kitartó, fáradságot nem ismerő utánajárás, a bizalomkeltés, és nem utolsósorban a kitűnő szem. Ezek testesedtek meg Csiszár Árpádban, tetézve azzal, hogy naponta több tíz kilométert biciklizett, és hordta haza, méhecske módjára, az általános iskola pincéjében lévő raktárba a beregi szőtteket, úrihimzéseket, kerámiát, textilfeldolgozó és mezőgazdasági eszközöket. Önmagát hajszolva rőtta kerékpáron a tájat s ha tudomást szerzett egy töltésépítésről, útmunkáról, gyáralaplerakásról, azonnal nyeregbe szállt, hogy megnézzze, van-e ott valami; közben bejárta azokat a kimagasló helyeket, amelyen gyakorlott szeme települést sejtett. Az összegyűjtött anyaggal megalapozta a 60-as évektől megkezdődött ásatások lehetőségét, s ezzel kialakult a régészeti gyűjtemény.

Harmadik a gyűjteményekben való múzeumi munka. Ennek sok összetevője van, de az anyag a helyszínen, a terepen felvett dokumentáció. Ez az egyetlen hiteles módszer kiküszöböli a prekonceptiót, az utólagos belemagyarázását, a később született elméletek alátámasztását. Módot nyújt mások számára is a tudományos feldolgozásra, az anyag nem válik holtta, hanem élővé lesz, mindig megszólaltatható. E vonatkozásban is becsületes munkát végzett a Beregi Múzeum, a gyűjtemények jól dokumentáltak, adattári anyaga kincsesbánya a szellemi néprajzzal foglalkozók számára. Nem anyaghalmoz van itt, hanem az utolsó darabig leltározott, rendszerezett gyűjtemény. A gyűjtemények gondozása óriási feladat, hogy a több száz év előtt elkészült textilek legalább olyan állapotban maradjanak az utókorra, mint azok a begyűjtéskor. Ezért a jövőben

több támogatásra lesz szükség, mert ami tegnap még új volt, az nélkülözve a gondos kezek simogatását, az idővel hatványozottan kezd romlani.

A gyűjtemény nem öncél, hanem tárház és eszköz, amelyet a közönségnek be kell mutatni, hogy tanuljon belőle, fejlessze tudatát, ízlését. A kiállításrendezés vonatkozásában is dicséretes a Beregi Múzeum állandó kiállítása, és a fehér gyász szoba országosan beszédtéma, olyan élményt jelent, amelynek hatása alól senki sem tudja kivonni magát. Az ország legteljesebb iskolamúzeumában a motorikus tanítási módszer hangszalagja az idősebb generációban gyerekkorát idézi, a fiatalokban a megdöbbenést, hogy ezzel a módszerrel tanultva, hogyan írhatott a 100 éve született Babits Mihály olyan gyönyörű verseket. Jól sáfárkodik a múzeum az anyagával az időszakos kiállítások terén, és ha megfelelő tere lenne, tevékenysége megsokszorozódna.

A Szabolcs megyei múzeumi hálózat 20 év előtti megalakulásával a Beregi Múzeum is múzeumi besorolást kapott és a szervezet egyik kimagasló értékeit őrző, élő múzeumává vált. A városi tanács támogatásával a dohos pincét egy központi helyen lévő villa váltotta fel, és műemléki épületben létrejött az iskolatörténeti múzeum.

A 20 éves évforduló eredményeit részben a tudományos ülésszak előadásai kívánják szemelvényekben érzékeltetni, ill. a Beregi Múzeum gyűjteményei c. kiállítás, amely szemelvényeket mutat be azokból az anyagokból, amelyeket az állandó kiállításon a közönség nem láthat. A kiállítás igen sokrétű, s az ún. egyszemélyes múzeum mindenésének tevékenysége. Féltőn szemmel tart minden értéket, ami gyűjtőterületén fellelhető, és megmenti a jövő számára. Az életformaváltás beköszönésével a múltból megmaradt tárgyi anyag mind ritkább, és egyre nagyobb kincs az igazi érték feltalálása. Ezekből az értékekből mutat be a jubileumi kiállítás igazgyöngyszemet, amelyek példázzák a jó kézművességet, a szegényember találékonyságát, egyszerűségében is gyönyörűséget adó játékosságát. Megtalálható a történeti anyag különböző eseményekhez köthetően, közöttük az első világháborús hadifogoly- emlékek, amelyek reméljük, az utolsók lesznek országunk történetében. E kiállítás csak jelzés, hogy milyen gazdag tárháza a múzeum a beregi tájnak, amelyet nem nélkülözhet a specialista szakember éppúgy, mint a szabolcsi vagy a helyi közönség, mert megtekintésével megismeri szűkebb környezetének küzdelmes életét és jelen életünk fejlődésének tendenciáit a tárgyi anyag tükrében. A tárgyak hidak a múltból a jelenbe, leghitelesebben vallanak alkotóikról, s arról az életmódról, amelyben születtek.

Húsz év egy pillanatnyi idő az emberi történelem évmilliói sorában, míg a legprimitívebb kavicseszközöktől eljutott a kibernetikáig, elszádkadt a földtől, hogy a technika és tudomány új eredményeivel soha nem remélt információk birtokába juthassunk. A 20 év viszont határkő a Beregi Múzeum történetében, amely előtt megérdemelten állunk meg, és tisztelgünk a fáradhatatlan gyűjtő Csiszár Árpád előtt. A 20 év valójában egy emberöltő gyűjtői életműve, a gyűjtőé, akinek mindene az anyag, s ezt a tulajdonságot folyamatosan tovább kell fejleszteni. Az új vezetés feladata a munka megfelelő szinten való folytatása. Ebben nincs egyedül, bátran támaszkodhat az alapító szakmai ismeretére, önzetlen segítségére, igaz emberségére.

Köszöntöm a Magyar Nemzeti Múzeum — mint a magyar múzeumi gondolat legkorábbi hazai letéteményesének — nevében a húszéves Beregi Múzeumot. Kívánom, hogy töretlenül haladjon a megkezdett úton, legyen a táj és az ország élő lelkiismerete, múltunk és jelenünk megőrzés-re méltó tárgyi anyagának összegyűjtésében. Szolgálja népünk tudásának gazdagítását, gondolatvilágának formálását a szép, az igazi művészet, a tiszta forrás megismerésével.